

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Omgang met regels

Plantenga, R.A.

Citation

Plantenga, R. A. (2024, September 26). *Omgang met regels*. SIKS Dissertation Series.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4093852>

Version: Publisher's Version

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4093852>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Omgang met regels

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van doctor aan de Universiteit Leiden
op gezag van rector magnificus prof.dr.ir. H. Bijl,
volgens besluit van het college voor promoties
te verdedigen op donderdag 26 september
2024 klokke 11.30 uur
door
Ritsart Anne Plantenga
geboren te 's-Gravenhage
in 1949

Promotores

Dr. M. Dechesne

Prof. dr. H.J. van den Herik

Prof. mr. dr. E.R. Muller

Promotiecommissie

Prof. dr. mr. J.A.A. Adriaanse

Prof. dr. C.L.J. Caminada (voorzitter)

Prof. dr. V. Frissen

Prof. dr. J.W. van Prooijen (Vrije Universiteit Amsterdam)

Prof. dr. M.L.M. Hertogh (Rijksuniversiteit Groningen)

Prof. dr. A.K. Yesilkagit

Voorwoord

Dit manuscript heb ik goeddeels tijdens de Covid pandemie geschreven. Een bijzondere tijd voor iemand die de wijze waarop mensen met regels omgaan tracht te doorgronden. Toen ik mijn onderzoek begon ging de overheid er voornamelijk van uit dat mensen min of meer rationeel met regels omgaan. In de loop van tijd, maar vooral tijdens de pandemie, manifesteerde zich in de samenleving een meer emotioneel geladen, intuïtieve omgang met regels. Dit verschil in omgang is echter van alle tijden en boeide mij al voordat ik aan mijn promotie onderzoek begon. Toen ik in de gelegenheid werd gesteld om het begrip regeldruk te onderzoeken vroeg ik me dan ook af of mensen die rationeel met regels omgaan, regeldruk op een andere wijze ervaren, dan mensen die meer intuïtief met regels omgaan. Wordt de (psychische) druk die regels veroorzaken ook op een rationele- dan wel intuïtieve wijze ervaren?

Ik maakte bij de opzet van mijn onderzoek gebruik van psychologische- en neurowetenschappelijke inzichten die het verschil in omgang adequaat konden beschrijven en goeddeels konden voorspellen of regels al dan niet nageleefd worden. Informatie blijkt in het menselijk brein via twee, door evolutie bepaalde, systemen te worden verwerkt. Het gaat hier om een intuïtief- en een rationeel systeem, die met elkaar verbonden zijn en nauw samenwerken. Alhoewel mensen over beide systemen beschikken blijken zij een voorkeur te hebben voor één van beide systemen. Zij lijken dan (iets) meer op één van beide systemen te vertrouwen. Mijn onderzoek toont aan dat een verwerkingsvoorkeur zich weerspiegelt in de wijze waarop mensen met regels omgaan. Zo maken mensen met verschillende verwerkingsvoorkeuren verschillende representaties van de “werkelijkheid”, gebruiken verschillende uitingsvormen en gebruiken hierbij verschillende woorden. Zij voeren ieder een eigen regeldrukdiscours. Zij verschillen zelfs in de wijze waarop zij beslissen om een regel al dan niet na te leven. Bij de omgang met Coronamaatregelen hebben wij, op een bijzondere wijze, van deze verschillen getuigen mogen zijn.

Ritsart Plantenga, s'-Gravenhage, 31 januari 2024

Inhoud

Voorwoord	III
Inhoud	V
Lijst van afkortingen	X
Lijst van figuren	XII
Lijst van grafieken	XII
Lijst van tabellen	XIII
1 Omgang met regels	1
1.1 Twee wijzen van benaderen	4
1.1.1 <i>De objectieve en subjectieve regeldrukdimensies</i>	5
1.1.2 <i>Aandacht voor regeldruk</i>	6
1.1.3 <i>Weinig inzicht in subjectieve dimensie</i>	7
1.1.4 <i>Verschuiving van perspectief</i>	8
1.2 Twee theorieën	8
1.2.1 <i>Het duale-informatieverwerkingsmodel van Epstein</i>	8
1.2.2 <i>De theorie van Cropanzano</i>	9
1.3 Ons onderzoek	11
1.3.1 <i>Het begrip regeldruk</i>	11
1.3.2 <i>Geringe rol van emoties in het regeldrukdebat</i>	12
1.3.3 <i>Mediërend effect van emoties</i>	15
1.3.4 <i>Rechtvaardig interveniëren</i>	16
1.3.5 <i>Doelstelling</i>	16
1.3.6 <i>Relevantie van dit onderzoek</i>	17
1.4 Probleemstelling en zes onderzoeksvragen	18
1.4.1 <i>Probleemstelling</i>	18
1.4.2 <i>Onderzoeksvraag 1</i>	18
1.4.3 <i>Onderzoeksvragen 2 en 3</i>	19
1.4.4 <i>Onderzoeksvragen 4 en 5</i>	20
1.4.5 <i>Onderzoeksvraag 6</i>	21
1.4.6 <i>Overzicht van de probleemstelling en onderzoeksvragen</i>	21
1.5 Onderzoeksmethodologie	22
1.5.1 <i>Methode 1: Trendonderzoek</i>	23
1.5.2 <i>Methode 2: Enquête-1</i>	23
1.5.3 <i>Methode 3: Experiment</i>	24

1.5.4	<i>Methode 4: Enquête-2</i>	25
1.5.5	<i>Onderzoeksmethode per onderzoeksvraag</i>	26
1.6	Structuur van het proefschrift	26
2	De twee gezichten van regeldruk	29
2.1	Regels, tussen orde en wanorde	30
2.2	Weerstand tegen gedragsinterventie	32
2.3	Motieven voor regeldruk	34
2.3.1	<i>Distributieve rechtvaardigheid</i>	35
2.3.2	<i>Procedurele rechtvaardigheid</i>	37
2.3.3	<i>De rol van emoties bij rechtvaardigheidsoordelen</i>	39
2.3.4	<i>Cropanzano, instrumentele- en sociaal-emotionele belangen</i>	40
2.4	Beschrijving regeldruk	43
2.5	Verskil in ervaren van regeldruk	44
2.5.1	<i>Dual-process theorieën</i>	44
2.5.2	<i>Cognitive-Experiential Self-Theory of Personality (CEST)</i>	47
2.5.3	<i>Structuur van de twee regeldrukdimensies</i>	50
2.6	Twee beelden van regeldruk	51
3	Aandacht van de overheid voor regeldruk	55
3.1	Kabinetsplannen 2007-2011	57
3.2	WRR rapport (2009) “De menselijke beslisser”	59
3.3	Kabinetsplannen 2012-2017	61
3.4	Drie nieuwe gedragswetenschappelijke pleidooien	64
3.4.1	<i>WRR rapport (2014) “Met kennis van gedrag beleid maken”</i>	65
3.4.2	<i>WRR rapport (2017) “Weten is nog geen doen”</i>	66
3.4.3	<i>Het ACTAL rapport (2017) “Gedrag & Regeldruk”</i>	67
3.5	Kabinetsplannen 2018-2021	67
3.6	Minder kosten, meer maatschappelijke onrust	70
4	Twee regeldrukdiscoursen in de Amerikaanse literatuur	73
4.1	Traceren van verzamelingen van regeldrukuitdrukkingen	73
4.1.1	<i>De Google Ngram viewer als nieuwe vorm van discours analyse</i>	74
4.1.2	<i>Toepassing Ngram viewer op het domein regeldruk</i>	77
4.1.3	<i>Aandacht voor regeldruk in de Verenigde Staten</i>	79
4.1.4	<i>Traceren van verschillende regeldrukdiscoursen met PCA</i>	82
4.1.5	<i>De wijze van selectie van regeldrukuitdrukkingen</i>	83
4.2	Methode	85
4.2.1	<i>Selectie van regeldrukuitdrukkingen</i>	85

4.2.2	<i>Het bepalen van de frequentie van de uitdrukkingen</i>	90
4.2.3	<i>De rechtvaardiging van de statistische analyse</i>	91
4.3	Resultaten	97
4.3.1	<i>Analyse van beide helften van de data</i>	97
4.3.2	<i>Twee regeldrukdiscoursen</i>	103
4.3.3	<i>Trend van de regeldrukdiscoursen</i>	107
4.3.4	<i>Regeldruk, reguleringsdruk of wettendruk?</i>	109
4.4	Onderzoeksvraag 1 en overige resultaten	110
4.4.1	<i>Antwoord op onderzoeksvraag 1</i>	110
4.4.2	<i>What's in a name</i>	112
4.4.3	<i>Sociaal-emotionele motieven?</i>	112
4.5	Conclusie: Twee regeldrukdiscoursen	115
5	Regels, regeldruk en nalevingsbereidheid	119
5.1	Methode van onderzoek	121
5.1.1	<i>Deelnemers</i>	122
5.1.2	<i>Procedure</i>	122
5.1.3	<i>Geïnformeerde toestemming en demografische vragen</i>	122
5.1.4	<i>Vier regels</i>	122
5.1.5	<i>Zeventien uitspraken</i>	123
5.2	Onderzoeksresultaten	126
5.2.1	<i>Validatie van de schaal</i>	126
5.2.2	<i>Driehoeksverhouding</i>	131
5.2.3	<i>Twee routes naar nalevingsbereidheid</i>	133
5.3	Antwoord op OV2 en OV3	133
5.3.1	<i>Antwoord onderzoeksvraag 2</i>	134
5.3.2	<i>Antwoord onderzoeksvraag 3</i>	134
5.3.3	<i>Twee routes naar naleving</i>	135
5.4	Conclusie: Regels, regeldruk en nalevingsbereidheid	135
6	De invloed van verwerkingsvoorkeur op nalevingsbereidheid	137
6.1	Methode van Onderzoek	139
6.1.1	<i>Deelnemers</i>	139
6.1.2	<i>De Rational-Experiential Inventory (REI-40)</i>	140
6.1.3	<i>Materialen en procedure</i>	141
6.1.4	<i>Manipulatiecheck</i>	145
6.2	Onderzoeksresultaten ten aanzien van OV2 en OV3	146
6.2.1	<i>Correlatie tussen beleefde regeldruk en nalevingsbereidheid</i>	146

6.2.2	<i>Rechtvaardigheidsinformatie, beleving van regeldruk en nalevingsbereidheid</i>	147
6.2.3	<i>Mediërende effecten</i>	148
6.2.4	<i>Verificatie van de antwoorden op OV2 en OV3</i>	149
6.3	Invloed verwerkingsvoorkeur op driehoeksverhouding (OV4 en OV5)	150
6.3.1	<i>Verwerkingsvoorkeur</i>	151
6.3.2	<i>Invloed verwerkingscondities</i>	151
6.3.3	<i>Verwerkingsconditie en instrumentele manipulatie</i>	151
6.3.4	<i>Verwerkingsconditie en sociaal-emotionele manipulatie</i>	153
6.3.5	<i>Verwerkingsconditie en mediërend effect</i>	154
6.3.6	<i>Antwoord op OV4 en OV5</i>	155
6.4	Conclusie: De invloed van verwerkingsvoorkeur op nalevingsbereidheid.....	157
7	Ieder het zijne geven	159
7.1	Methode van onderzoek	160
7.1.1	<i>De casus</i>	161
7.1.2	<i>Meetinstrumenten</i>	162
7.1.3	<i>Respondenten</i>	170
7.1.4	<i>Procedure</i>	170
7.1.5	<i>Controlevariabelen</i>	171
7.2	Verwerkingsvoorkeur en woordgebruik.....	171
7.3	Ervaringsgericht woordgebruik	175
7.3.1	<i>Functiewoorden</i>	175
7.3.2	<i>Socialewoorden</i>	176
7.3.3	<i>Inzichtwoorden</i>	179
7.4	Rationeel woordgebruik.....	181
7.4.1	<i>Formeel taalgebruik</i>	182
7.4.2	<i>Zekerheidwoorden</i>	183
7.5	Antwoord op OV6: Vingerafdrukken van de <i>mindset</i>	185
7.6	Regeldrukbeleid: <i>Nudging or Interacting?</i>	186
7.7	Conclusie: Ieder het zijne geven.....	189
8	Verwerkingsvoorkeur en de omgang met regels	192
8.1	Antwoord op de probleemstelling	193
8.2	Maatschappelijk belang.....	195
8.3	Wetenschappelijk belang	196
8.4	Kanttelingen	198
8.5	Verder onderzoek.....	198
8.6	Slotbeschouwing	199

Referenties	201
Bijlagen bij hoofdstuk 2	222
Summary	225
Curriculum Vitae.....	232
Woorden van dank	233
SIKS Dissertation Series	235

Lijst van afkortingen

ACTAL	Adviescollege toetsing administratieve lasten
Adverb	LIWC subcategorie van bijwoorden
AI	Artificial intelligence
AMVB	Algemene maatregel van bestuur
AR	Algemene Rekenkamer
Ar	Aanwijzingen voor de regelgeving
ATR	Adviescollege toetsing regeldruk
BCA	Bevestigende Componentenanalyse
Certain	LIWC subcategorie van zekerheidwoorden
CEST	Cognitive-experiential self-theory
CRK	Centrum voor regionale kennisontwikkeling
DPC	Leiden University Dual PhD Centre
EZK	Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
Funct	LIWC categorie van functiewoorden
GNV	Google Books Ngram Viewer
I	LIWC subcategorie van persoonlijke voornaamwoorden, 1 ^e persoon enkelvoud
IAK	Integraal Afwegingskader
IBO	Interdepartementaal beleidsonderzoek
Insight	LIWC subcategorie van inzichtwoorden
IZZ	Ledencollectief van mensen in de zorg (stichting)
KMO	Het Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy
LIWC	Linguistic Inquiry and Word Count
NC	Need for cognition
NFC	Need for closure
NFCS	Need for closure scale
OCR	Optical character recognition
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OMO	Ondersteuningsnetwerk maatschappelijke onrust
ONL	Ondernemend Nederland
OVs	Onderzoeksvragen
PA	Parallel Analyse
PCA	Principal Component Analysis
Ppron	LIWC subcategorie van persoonlijke voornaamwoorden
Pronoun	LIWC subcategorie van voornaamwoorden
PS	Probleemstelling
REI	Rational-Experiential Inventory
Reiexp	Ervaringsgerichte schaal van de de REI
REIm	Rational-Experiential Multimodel Inventory
Reirat	Rationele schaal van de REI
RvS	Raad van State
SDT	Self-Determination Theory
SIT	Social Identity Theorie
Sixltr	LIWC subcategorie van woorden die bestaan uit 6 of meer letters
SKM	Standaardkostenmodel

Social	LIWC subcategorie van socialewoorden
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
Stcrt	Staatscourant
TBR	Tijdschrift voor Bouwrecht
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum van het Ministerie van Justitie en Veiligheid
WRR	Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid

Lijst van figuren

<i>Figuur 1.1: Driehoeksverhouding tussen rechtvaardigheid, emoties en nalevingsbereidheid</i>	<i>16</i>
<i>Figuur 1.2: Verband tussen onrecht, regeldruk en nalevingsbereidheid.</i>	<i>19</i>
<i>Figuur 1.3: De in OV2 en OV3 te onderzoeken verbanden.</i>	<i>20</i>
<i>Figuur 1.4: De in OV4 en OV5 te onderzoeken verbanden</i>	<i>21</i>
 <i>Figuur 5.1: Onderzoek schema voor OV2 en OV3.....</i>	 <i>121</i>
 <i>Figuur 6.1: De in OV4 en OV5 te onderzoeken verbanden</i>	 <i>139</i>

Lijst van grafieken

<i>Grafiek 4.1: Relatief gebruik woordcombinatie regulatory burden</i>	<i>75</i>
<i>Grafiek 4.2: Scree Plot en Parallel analyse beide helften van de data</i>	<i>98</i>
<i>Grafiek 4.3: Trend regeldruk discoursen VS.....</i>	<i>107</i>
<i>Grafiek 4.4: Vergelijking trend rationele regeldrukdiscours en trend van de term deregulation(s) ...</i>	<i>113</i>
<i>Grafiek 4.5: Vergelijking trend sociaal emotioneel discours en trend termen trust en voice.....</i>	<i>115</i>

Lijst van tabellen

<i>Tabel 1.1: Onderzoeksmethode per onderzoeksvraag</i>	26
<i>Tabel 4.1: Zes woordcombinaties en hun meervoud op basis van onderzoek Van Gestel en Hertogh .</i>	87
<i>Tabel 4.2: 144 geselecteerde regeldruk woordcombinaties (2grams)</i>	90
<i>Tabel 4.3: 1e helft van de data</i>	92
<i>Tabel 4.4: 2e helft van de data</i>	92
<i>Tabel 4.5: Rotated Component Matrices van beide helften van de data</i>	102
<i>Tabel 4.6: Rotated Component Matrix Conformerende PCA.....</i>	104
<i>Tabel 4.7: Numerieke verdeling van termen binnen beide regeldrukdimensies</i>	109
<i>Tabel 4.8: Twee regeldrukdimensies</i>	111
<i>Tabel 5.1: Factorladingen voor Principal Component Analyse met Varimax Rotatie per regel</i>	129
<i>Tabel 5.2: Cronbach's alpha van de dimensies</i>	131
<i>Tabel 5.3: Correlaties tussen regeldruk, nalevingsbereidheid en de rechtvaardigheidsdimensies</i>	132
<i>Tabel 6.1: Gemiddelden en Standard Deviatie van de nalevingsbereidheid en de beleving van regeldruk binnen de vier condities (n = 229)</i>	148
<i>Tabel 6.2: Gemiddelden en Standard Deviatie van de nalevingsbereidheid en beleefde regeldruk binnen de vier condities (n=100)</i>	152
<i>Tabel 6.3: Gemiddelden en Standard Deviatie van beleefde regeldruk en nalevingsbereidheid binnen de vier condities (n=100)</i>	154
<i>Tabel 7.1: Vergelijking schaalbetrouwbaarheid tussen de verschillende onderzoeken</i>	165
<i>Tabel 7.2: Correlaties tussen uitkomsten REI en LIWC</i>	173
<i>Tabel 7.3: Beschrijvende statistiek</i>	174
<i>Tabel 7.4: Sub-subcategorieën van socialwoorden</i>	178
<i>Tabel 7.5: Gebruik van inzichtwoorden</i>	180
<i>Tabel 7.6: Target-words uit woordcategorie certain.....</i>	183

